

SPECIFIČNOSTI ISTRAŽIVAČKE POZICIJE “DOMAĆEG” TERENA NA PRIMJERU ETNOGRAFIJE PROLJETNOG URANKA – ZENIČKE ČIMBURIJADE

Alen Šabanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici

orcid.org/0009-0001-2892-1755

alen.sabanovic@unze.ba

U ovom radu istražuje se kompleksnost istraživačke pozicije u etnografskom proučavanju na primjeru istraživanja Proljetnog uranka – Zeničke čimburijade. Fokus rada usmjeren je na razmatranje promjenjivosti istraživačke pozicije, koja u početnim fazama pretpostavlja insajdersku poziciju, ali se zapravo nalazi u stalnoj oscilaciji između insajderstva i autsajderstva. Kroz analizu istraživanja, koje se primarno oslanjalo na metode intervjuisanja i sudioničkog promatranja, prikazan je razvoj istraživačkih pozicija te izazovi balansiranja između različitih uloga koje istraživač paralelno realizira na terenu. Poseban naglasak stavljen je na dinamičnost pozicija i odnosa moći, koje se u slučaju istraživanja Zeničke čimburijade manifestiraju kroz različite situacije na terenu.

Ključne riječi: etnografija, teren, sudioničko promatranje, istraživačka pozicija, Čimburijada

Uvod

U suvremenim etnografskim istraživanjima pojam “terena” sve češće odstupa od svog nekadašnjeg geografskog i prostornog fokusa te se koncipira kao višeslojni prostor značenja, odnosa i praksi. Suvremene teorije također ukazuju na potrebu napuštanja krutih dihotomija između poznatog i nepoznatog, insajdera i autsajdera, te zagovaraju pristup koji prepoznaje fluidnost istraživačkih pozicija. U tom kontekstu, “domaći” teren ne označava nužno poziciju komfora, već često postaje prostor kognitivnog i emocionalnog izazova, u kojem “poznato” treba učiniti analitički vidljivim, a svakodnevno prepoznatljivim u njegovoj kulturnoj složenosti.

Proljetni uranak – Zenička čimburijada, običaj koji na prvi pogled djeluje kao lokalna sezonska proslava, u etnografskom istraživanju otvara niz pitanja vezanih uz kulturnu proizvodnju, svakodnevne prakse i kolektivnu memoriju, te stvara izazove pri razmatranju istraživačkih pozicija i odnosa moći. Ovaj rad fokusira se na specifičnosti istraživačkih pozicija tijekom istraživanja Zeničke čimburijade, razmatrajući različite etnografske koncepte terena i istraživačkih pozicija, kao i praktične izazove koje sudioničko promatranje donosi na “domaćem” terenu.

Povijesni kontekst razvoja Zenice i pojave Proljetnog uranka

Zenička čimburijada predstavlja jednu od društvenih praksi grada Zenice, vezanu uz obilježavanje prvog dana proljeća. Zeničani se toga jutro, u ranim satima, okupljaju pretežno na obalama rijeke Bosne, gdje zajedno s prijateljima, članovima obitelji, radnim kolegama i drugim poznanicima obilježavaju prvi dan proljeća pripremajući jelo koje se naziva čimbur.

Prema pojedinim povijesnim izvorima, uključujući zapise zeničkog lokalnog lista *Naša Riječ* iz druge polovine 20. stoljeća, praksa proljetnog uranka u Zenici datira iz prve polovine 20. stoljeća, kada se obilježavala znatno skromnije nego što je slučaj danas. Početkom 20. stoljeća, dolaskom Austro-Ugarske, Zenica doživljava nagli razvoj, naročito u privrednom i demografskom smislu, uz promjene koje su se odrazile na sve sfere života (Hrelja 1957: 3). Industrijalizacija grada značila je i nove migracijske tendencije, uključujući dovođenje stručne radne snage iz inostranstva (Bjelovitić 1968: 78), što je u periodu od tri desetljeća uzrokovalo utrostručenje broja stanovnika (Agić 2011: 51). Tijekom perioda Kraljevine Jugoslavije nastavlja se intenziviranje razvoja rudničkih i željezarskih pogona u Zenici, što se odražava ne samo na daljnje povećanje broja stanovnika, nego i na izgradnju stambenih radničkih naselja (Jokanović 1980: 70–10). Do početka četrdesetih godina 20. stoljeća u Zenici je osnovan niz novih organizacija i udruženja različitih namjena i funkcija, primarno sa ciljem promjene uobičajenog ritma života, što je također ostavilo utjecaj na ukupnu sliku grada (Jalimam 1996: 118).

Jedan od zanimljivih aspekata društvenog života Zeničana iz tog perioda predstavlja i obilježavanje prvog dana proljeća (proljetni uranak). Običaj, koji će kasnije postati poznat kao Čimburijada, prema pisanju Mirsada Đulbića, svoje korijene vuče iz tridesetih godina 20. stoljeća i obilježavao se na lokalitetu bašte obitelji Ćuruković (2020: 58). “Za lošega vremena se čimbur spravlja u kućama, uz društvo. Obzirom da je češće loše vrijeme za prvi dan proljeća, to se prvi proljetni čimbur najčešće spravlja po kućama sa komšijama” (ibid.).

Razvoj Zenice tijekom druge polovine 20. stoljeća svjedočio je nastavku intenzivnog industrijskog razvoja, koji se u ovom periodu počeo manifestirati i kao ekološki faktor. “Priča o razvoju Zenice u XX stoljeću je zapravo izlaganje o sistematskom uništavanju okoliša, a korijen te devastacije se nalazio u intenzivnoj industrijalizaciji” (Džananović 2019: 189). Unatoč obimnom zagađenju grada, Zeničani su u ovom periodu ostali vjerni običaju obilježavanja prvog dana proljeća. Slavljenje buđenja prirode odvijalo se u samom centru industrijskog grada, na zelenoj oazi Kamberovića polja i na lokalitetu Ušće. U tom periodu štampani mediji također počinju obraćati pažnju na proljetni uranak, a prvi objavljeni novinski članak bilježi se sedamdesetih godina u zeničkom listu *Naša riječ*, kada zenički novinar Vlastimir Jović objavljuje članak pod naslovom “Šenluk pod uštapom” (1973: 13).

Sve do prijeratnog perioda proljetni uranak predstavljao je spontano okupljanje Zeničana, pri čemu značajnije naznake organizacije, institucionalnog interesa ili financijske potpore od strane vlasti ili političkih partija nisu postojale. Značajnije

konceptualne promjene događaju se nakon 1995. godine, tijekom poslijeratnog perioda, kada praksa proljetnog uranka dobiva naziv Čimburijada i transformira se u organiziranu manifestaciju sa programskim sadržajem. Nova forma proljetnog uranka u ovom periodu također počinje da plijeni pažnju vlasti, dobiva financijsku potporu te služi kao platforma za promociju različitih predstavnika vlasti, privrednika i drugih interesnih skupina u gradu. Tijekom prvih decenija 21. stoljeća Čimburijada se počinje prepoznavati i kao turistička atrakcija te kao faktor društvenog i ekonomskog razvoja kroz različite strateške dokumente gradskog i kantonalnog nivoa (Šabanović 2024).

Tijekom 2024. godine, pod nazivom Proljetni uranak – Zenička čimburijada, ovaj običaj proglašen je nematerijalnom kulturnom baštinom na nivou FBiH. Nekađasnji običaj spontanog okupljanja Zeničana sada dobiva status baštine, a može se pretpostaviti da će se u predstojećem periodu mijenjati i odnos građana i institucija prema njemu.

Koncept “domaćeg” terena

Teren u etnografiji često se dovodi u usku vezu sa konceptom mjesta, koje je dugi niz godina nosilo teret teritorijalnosti i geografske omeđenosti. Shvaćanje terena kao prostora unutar kojeg se odvija antropološki rad rezultiralo je time da, na sličan način na koji kategorija “Drugoga” reducira ljude na apstraktne figure bez povijesne i kulturne posebnosti, “teren” lišava prostore njihove specifičnosti (Des Chene 1997: 69–70). Sa suvremenim antropološkim teorijama javlja se i potreba za revidiranjem klasične koncepcije terena kao dominantno geografski određenog, fiksiranog mjesta. Akhil Gupta i James Ferguson naglašavaju da teren u antropologiji nije neutralna i samorazumljiva kategorija, već konstruirani okvir istraživanja čija prividna transparentnost prikriva složene procese njegovog nastajanja. On je ujedno višestruko određen prostor u kojem se razlike proizvode i otkrivaju, a sama mogućnost etnografskog rada počiva na ranijem konceptualnom razgraničavanju svijeta na različite kulture, regije i lokalitete (Gupta i Ferguson 1997: 5).

Unatoč tendencijama pomjeranja fokusa sa prostornog determinizma na kulturno-značenjski prostor, značaj prostornog određenja terena ipak nije u potpunosti zanemaren. “Mjesto (lokalitet) i nadalje ostaje konstitutivnim dijelom istraživanja, ali više ne podrazumijeva omeđenost društvenih i kulturnih prostora jednim fizičkim prostorom niti homogenost kulturnih značenja unutar tog prostora” (Čapo Žmegač et al. 2006: 27–28). U antropologiji, ovakvo redefiniranje terena odrazilo se ne samo na pitanja udaljenog i stranog, nego i “bliskog i poznatog”. Upravo u tom okviru razvija se koncept etnologije bliskoga kao varijanta antropologije kod kuće, koji problematizira istraživanje na domaćem terenu kao i primjenu različitih strategija kritičke antropologije (ibid.: 7–28). Da bi precizirao granice ovakvog pristupa, Donald Messerschmidt opisuje “antropologiju kod kuće” kroz ljudske odnose i pozicije:

Mnogi ljudi koje proučavamo su oni sa kojima se najviše identificiramo: ljudi iz naše etničke skupine ili supkulture; pripadnici iste društvene klase, povi-

jesti, tradicije, jezika, boje kože ili spola, kao i ljudi unutar institucionalnih i birokratskih centara moći sa kojima smo svi upoznati i sa kojima se svakodnevno susrećemo. (2010: 8)

Iz ovakvog određenja nužno je razumjeti da se u suvremenoj etnografiji teren ne promatra isključivo kao prostorno određeno mjesto, već kao kulturno-značenjski prostor u kojem se svakodnevni život analizira kroz društvene interakcije, odnose moći te različite kulturne, političke i ekonomske kontekste. Mjesto, kao takvo, za suvremenu etnografiju predstavlja proizvod određen brojnim kontekstualnim interakcijama, u čijim se materijalnim manifestacijama često kriju i tragovi prošlosti, koji također nose značaj u percepciji i analizi trenutnih relacija i konteksta istraživanja. U tom smislu, kriterij “stranosti” više ne proizlazi samo iz prostorne pozicionalnosti mjesta. Stranost se sve više razmatra kroz društvene i kulturne razlike, čak i unutar vlastitog okruženja. Antropologija je pritom dugo bila oblikovana idealiziranim prikazima “primitivnog Drugoga”, udaljenih kultura koje su služile kao kontrast problemima Zapada i poticale kulturnu kritiku. S vremenom se fokus postupno pomaknuo prema razlikama na “domaćem” terenu, gdje relativizam, nekoć ključna poruka o stranim kulturama, danas postaje sastavni dio liberalnog diskursa unutar vlastitog kulturnog okvira (Marcus i Fischer 1999: 135). Ovakav koncept “domaćeg” terena upućuje da nepoznanica za istraživača ne proizlazi nužno iz pozicije prostorne udaljenosti, već često iz neupućenosti u određene prakse i društvene relacije, čak i unutar poznatih konteksta. Sanja Potkonjak ističe:

Teren stoga može biti nešto što nam je poznato i blisko (i prostorno i iskustveno), ali sada postaje mjesto u kojem se vježba prva etnografija. U njega ulazimo, njega promatramo i propitujemo kao da smo prvi put u njemu, čineći tako obične, “zdravorazumske scene vidljivima”, to jest tražimo ono što smo dosad “gledali, ali nismo zamjećivali” (Garfinkel 1967: 36), niti smo pokušali analitički razumjeti. (Potkonjak 2014: 19)

Ovo promišljanje vodi nas prema pitanjima istraživačke pozicionalnosti,¹ koja se u ovom radu razmatra u odnosu na istraživača “domaćeg” terena, gdje se poznato i blisko suočava sa potrebom kritičkog promišljanja i očuđenja, a pozicije insajdera i autsajdera izmjenjuju u dinamičnosti konteksta.

Istraživačka pozicija na “domaćem” terenu

Istraživačka pozicija predstavlja jedno od značajnih metodoloških pitanja tijekom dizajna etnografskih istraživanja te je usko povezana sa procesom ulaska u teren,

¹ Etnografi pojam pozicionalnosti koriste kako bi opisali vlastite odnose sa ispitanicima i kontekstima koji zajedno čine istraživačko polje. Prema Kathryn Herr i Garyju Andersonu (2015), ti odnosi ključni su za tijek istraživanja s obzirom na to da druge identitetske odrednice i prethodna iskustva istraživača utječu na to da se on tijekom terenskoga rada istodobno nalazi u insajderskim i autsajderskim pozicijama.

kako na stranim tako i na “domaćim” terenima. Pojmovi *emic* i *etic* pritom djeluju kao temeljni orijentiri za razumijevanje odnosa između istraživača i zajednice koja se proučava. Kenneth Pike u svojoj knjizi *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior* uvodi te neologizme, izvedene iz pojmova *phonemic* i *phonetic*, kako bi označio dvije različite istraživačke perspektive (Harris 1976: 331). Emska perspektiva odnosi se na unutarnji, inherentni pogled, karakterističan za istraživača koji je član zajednice i koji stoga posjeduje dublje razumijevanje njenih značenja i praksi, dok etska perspektiva predstavlja vanjski pristup, kojim se naglašava analitička distanca istraživača (Naaeke et al. 2011: 1). Ove perspektive ne čine samo dio teorijskog okvira, već imaju značajan utjecaj na sam istraživački proces, interpretaciju nalaza i argumentaciju koju istraživač razvija. Emski pristup omogućava uvid u značenja iz perspektive samih učesnika, dok etska perspektiva nudi širu komparativnu dimenziju kroz “distancirano” promatranje (ibid.). Iako se ove perspektive često promatraju kao jasna podjela između “insajderskog” i “autsajderskog” pogleda, Michael Agar naglašava da etnografske tvrdnje u praksi gotovo uvijek predstavljaju njihov spoj, jer istodobno odražavaju pretpostavke članova zajednice i interpretativni okvir istraživača. U tom smislu, pitanje insajder-autsajder pozicije na “domaćem” terenu postaje ključno za razumijevanje načina na koji se balansiraju unutarnji i vanjski uvidi u oblikovanju etnografskog znanja (Agar 1996: 191).

Pitanja specifičnosti istraživačkih pozicija, kao i potrebe za “balansiranjem” između različitih uloga istraživača, centralna su suvremenim antropološkim konceptima poput angažirane,² kolaborativne³ i senzorne etnografije,⁴ koje razmatraju nivo i način uključenosti istraživača u zajednicu, stavljajući pitanja distance i analitičke “objektivnosti” u drugi plan. U suvremenom kontekstu, pitanja istraživačke pozicije dodatno se usložnjavaju i pojavom teorijskih pristupa poput teorije afekta,⁵ koji afekt promatra kao relacijski fenomen što proizlazi iz mogućnosti međudjelovanja, a ne iz linearnog uzročno-posljedičnog procesa (Škrbić Alempijević et al. 2016: 65).

2 Angažirana etnografija konceptualno podrazumijeva viši nivo uključenosti i dokidanje distance od strane samog istraživača. Elisabet Dueholm Rasch i Saskia van Drunen ovaj koncept opisuju kao instrument društvene solidarnosti, u kojem dolazi do izražaja politička angažiranost istraživača koji, zajedno sa ostalim članovima zajednice, sudjeluje u društvenoj i političkoj borbi za ostvarenje promjena. Suvremeni pristupi etnografskog istraživanja dijele zajedničku težnju da prevaziđu tradicionalne, “kolonijalne” obrasce istraživanja u kojima istraživač jednostrano govori i piše o ispitanicima, nastojeći umjesto toga graditi znanje u saradnji sa učesnicima samog istraživanja (Rasch i van Drunen 2017: 23–38).

3 Kolaborativna etnografija podrazumijeva istraživački pristup koji naglašava otvorenu i namjernu saradnju sa članovima zajednice u svim fazama etnografskog procesa, od konceptualizacije projekta, preko terenskog rada, pa sve do samog pisanja. Za razliku od implicitnih ili prikrivenih oblika saradnje, ovdje se ona čini vidljivom i aktivno se ugrađuje u tekst. Konsultanti ne djeluju samo kao informanti; njihovi komentari i interpretacije postaju sastavni dio etnografskog zapisa, čime se istraživački proces neprestano pregovara i vraća na teren. Na taj način nastaju tekstovi koji su ko-koncipirani ili koautorski stvoreni sa lokalnim zajednicama, pri čemu se, uz akademsku publiku, uzimaju u obzir i lokalni čitatelji te šira javnost (Lassiter 2005: 15–16).

4 U knjizi *Doing Sensory Ethnography* Sarah Pink zagovara odmak od klasičnog shvaćanja sudioničkog promatranja te redefiniira etnografiju kao multisenzornu i participatornu praksu. Umjesto da se znanje gradi primarno kroz vizualno opažanje, ona naglašava važnost tjelesnog, osjetilnog i *emplaced* sudjelovanja, u kojem istraživač kroz vlastita iskustva, osjetila i emocije dijeli svakodnevne prakse s drugima (Pink 2015: 95–98).

5 Kathleen Stewart ističe važnost promatranja svijeta iz drugačijeg ugla, naglašavajući da društvene interakcije ne predstavljaju samo proces kognitivne razmjene, već i duboko proživljena i utjelovljena iskustva (2007: 3–5).

Ovaj proces pozicioniranja istraživača ujedno oblikuje i konkretne izazove sa kojima se etnograf suočava prilikom uspostavljanja pristupa pojedincima, institucijama i neformalnim kanalima komunikacije, kao i pri razumijevanju kulture i običaja. Etnografija “dalekog terena” pokazuje koliko takvi izazovi mogu biti izraženi pri istraživanju “nepoznatog”, jer ulazak u potpuno novu i nepoznatu sredinu zahtijeva postupno razvijanje vidljivosti i integraciju u svakodnevne obrasce života zajednice. Ilustrativan je primjer Olge Supek, koja u opisu ulaska u teren Detroita naglašava da je rješenje bilo u

rigoroznom stjecanju novih “navika”: odlaženje u isto vrijeme uvijek u iste trgovine, razgovor s djecom pred kućom, čitanje lokalnih novina i sudjelovanje na lokalnim priredbama, vožnja ulicama biciklom u poslijepodnevnim satima kada je većina stanara kod kuće i na travnjacima ispred svojih kuća. Na taj su se način ljudi ipak navikli na prisustvo novog lica i već znanje da tu postojim olakšavalo je kasnije pristupanje ljudima i postavljanje pitanja. (2020: 42)

Za razliku od prostorne pozicioniranosti istraživača autsajdera, insajderska pozicija donosi manje prethodno navedenih prepreka, ali otvara niz drugih izazova. Da bi se razumjela složenost istraživačke pozicije insajdera, potrebno je naglasiti kako ona ne podrazumijeva samo pristup zajednici “iznutra”, već i stalno preispitivanje vlastite sličnosti i različitosti u odnosu na ispitanike, što Potkonjak jasno ističe:

Biti insajderskim etnologom znači propitati koliko smo slični, isti ili različiti od naših sugovornika i sudionika u istraživanju te kako ta bliskost ili istost, odnosno “bliska različitost” određuje sam proces istraživanja. Drugim riječima, želimo shvatiti kako osobno etnografovo iskustvo življenja u zajednici istraživanih utječe, doprinosi i pomaže (ili odmaže) razumijevanju vlastitog svijeta. (2014: 31)

Pozicija insajdera u istraživanju često se ističe kao značajna prednost, jer članstvo u zajednici pretpostavlja povjerenje i otvorenost učesnika te mogućnost pristupa iskustvima koja bi za autsajdera bila teže dostupna (Dwyer i Buckle 2009: 54–63). Istraživač koji dijeli identitet, jezik i iskustvenu osnovu sa učesnicima stiče i svojevrsni legitimitet. Iako sa aspekta istraživačke pristranosti ta uloga može nositi i određenu stigmju, ona u pravilu ipak omogućava brže prihvatanje i dublji uvid u istraživane prakse i značenja (ibid.). Prema Johnu Aguilaru, jedna od primarnih prednosti insajderskih istraživača jest poznavanje društvenih i kulturnih obrazaca i normi, što olakšava pristup pojedincima i grupama.

Vjerojatno je prednost koju najčešće navode istraživači etničkih insajdera ta što su, zbog svoje sposobnosti uklapanja u situacije, manje skloni utjecaju na društvene situacije. Također, budući da mogu učinkovite ispuniti zahtjeve i očekivanja društvenog ponašanja istraživačke zajednice, te zbog zajedničkih referentnih okvira i konsenzualnih značenja, interakcija je prirodnija i postižu temeljitiji odnos s informatorima. (Aguilar 2010: 18)

Insajderski istraživač posjeduje jedinstvenu prednost u razumijevanju grupe koju proučava, budući da dijeli stečeno znanje utemeljeno na osobnom iskustvu života unutar te kulture. Ovo dubinsko razumijevanje obuhvaća eksplicitna i implicitna kulturna pravila, neizgovorene stavove i osjećaje te sve ono što se u toj kulturi podrazumijeva (ibid.: 15). Zahvaljujući procesu socijalizacije, istraživač je osposobljen za razumijevanje kulturnih nijansi koje bi “stranac u kulturi” tek trebao naučiti (Potkonjak 2014: 28).

Koncept “etnografije kod kuće” Mats Alvesson (2009) razmatra kao specifičan pristup kvalitativnom istraživanju koji proizlazi iz potrebe da se prevladaju ograničenja tradicionalnih etnografskih i intervjuom utemeljenih metoda. Riječ je o istraživanju i interpretaciji kulturnog ili organizacijskog konteksta kojem istraživač ima “prirodan pristup”, odnosno okruženju u kojem već sudjeluje kao aktivni član, bilo da u njemu radi, živi ili na neki drugi način sudjeluje u njegovim praksama. Takva pozicija omogućuje korištenje vlastitog iskustva, poznavanja društvenih odnosa i neposrednog uvida u svakodnevne interakcije kao vrijednog empirijskog materijala. Istraživač, međutim, treba stalno “balansirati” između pozicije insajdera i autsajdera. On mora naučiti kako “izaći” iz poznatog, tj. kako problematizirati vlastite pretpostavke i kulturne obrasce koji mu se čine samorazumljivima. Za razliku od tradicionalnog etnografa, koji nastoji “ući” u kulturu drugih, “etnograf kod kuće” nastoji “izaći” iz vlastite kulture, odnosno prepoznati i kritički analizirati obrasce značenja i društvene odnose koji strukturiraju njegov svakodnevni svijet (Alvesson 2009). Postupak defamilijarizacije najčešće se u literaturi ističe kao jedno od rješenja “primarne” kritike insajderske pozicije, pri čemu istraživač postaje stranac posredstvom očuđenja i refleksije te dubljeg promišljanja “bliske drugosti” (Gulin Zrnić 2006: 85).⁶

Iako Alvesson dubinski argumentira značajke insajderske pozicije istraživača, ona je utemeljena na dihotomnoj relaciji u odnosu na autsajdersku poziciju te ne upućuje na dinamičnu karakteristiku istraživačkih pozicija. Razmatranje istraživačke pozicionalnosti, međutim, sve češće se posmatra kroz prizmu dinamike promjenjivosti. Pojedini autori ističu kako polazišna točka autsajdera ne mora nužno predstavljati potpuno strani kulturno-društveni obrazac kako bi ispunio kriterij stranosti:

Kretanje među skupinama unutar jednog društva može proizvesti iste učinke; općenito, iako ne uvijek, u blažem obliku. Postoji mnogo različitih slojeva ili krugova kulturnog znanja unutar svakog društva. Uistinu, to posebno vrijedi za moderna industrijska društva s njihovom složenom podjelom rada, raznolikim životnim stilovima, etničkom raznolikošću i devijantnim zajednicama; i supkulture i perspektive koje održavaju te društvene podjele koje i same stvaraju. (Hammersley i Atkinson 2007: 9)

⁶ Ovaj koncept u oblasti antropologije svojevremeno su razvili George E. Marcus i Michael M. J. Fischer, razmatrajući antropologiju kao sferu kulturne kritike. U knjizi *Anthropology as Cultural Critique* autori stavljaju u fokus poziciju etnografa na stranom, ali i domaćem terenu, te razmatraju različite tehnike kulturne kritike zasnovane na strategiji defamilijarizacije. Kao dvije osnovne tehnike ističu epistemološku kritiku i interkulturalno supolaganje. Njihova svrha jeste narušiti ustaljene obrasce mišljenja i svakodnevne pretpostavke, iznenaditi neočekivanim perspektivama te poznate fenomene smjestiti u nove, ponekad i uznemirujuće okvire, kako bi se kod čitatelja probudila svijest o razlikama i otvorio prostor za drugačija razumijevanja (Marcus i Fischer 1999: 137).

Unutar vlastitog društva mogu se pojaviti situacije koje etnografu djeluju potpuno nepoznato, poput životnih i radnih sfera koje se uvelike razlikuju od njegovog osobnog iskustva, društvenog statusa ili profesionalnog miljea (Ybema et al. 2009).

Razmatrajući argumente prethodnih autora, može se primijetiti kako suvremene koncepcije etnografskih istraživanja usmjeravaju istraživačku pozicionalnost prema epistemološkim i iskustvenim pozicijama istraživača, pri čemu se kompleksnost istraživačke pozicije ogleda u stalnom pregovaranju između pozicija insajdera i autsajdera, što otvara prostor za razvoj različitih suučesničkih i angažiranih metodoloških pristupa.

Istraživačke pozicije tijekom istraživanja Čimburijade u Zenici

U etnografskom istraživanju istraživačka pozicija nije neutralna ni slučajna te uvelike oblikuje pravac spoznaje, dubinu analize, interpretativne mogućnosti i nivo sudjelovanja istraživača.⁷ U svojoj kritici rasprave o insajderskim i autsajderskim pozicijama, Letizia Caronia (2018) zagovara napuštanje stroge dihotomije između kategorija poput “dom” i “inozemstvo”, odnosno “biti insajder” i “biti autsajder”, te predlaže razumijevanje ovih pozicija kao krajnjih tačaka kontinuuma unutar kojeg etnograf kognitivno oscilira u bilo kojem terenskom radu. Tijekom istraživanja Čimburijade u Zenici oscilacije između različitih pozicija istraživača počele su se pojavljivati paralelno sa razvojem samog istraživanja. Iako je u samom početku polazišna pozicija pretpostavljala insajderski status, tijekom istraživanja počeli su se prepoznavati brojni aspekti autsajderstva.

Prethodni odnos istraživača prema fenomenu Čimburijade bio je ograničen na ulogu promatrača, ulogu “slučajnog” prolaznika koji povremeno promatra događanja, ali ne uspostavlja dublje odnose sa akterima ili organizatorima. Takva pozicija, iako nominalno insajderska, nosila je elemente kulturne stranosti, odnosno onoga što se u antropološkoj teoriji prepoznaje kao “bliska drugost” (Potkonjak 2014). Prijelaz iz pasivne uloge promatrača prema aktivnijem sudjelovanju zahtijevao je promjenu ne samo u fizičkom prisustvu, već i u načinu opažanja, interakcije i refleksije. Iskustva slična onima koje opisuje Mirna Tkalčić Simetić u istraživanju sajma na Hrelicu pokazala su koliko je važna promjena istraživačke pozicije: napuštanje pasivne, poznate uloge i ulazak u dinamičnu svakodnevicu zajednice omogućava otvaranje prema višeslojnoj društvenoj stvarnosti, gdje se značenja pregovaraju, a uloge mijenjaju u hodu (2015: 18). U kontekstu istraživanja Čimburijade u Zenici, sličan model omogućio je pristup “skrivenim” aspektima prakse i unutrašnjim logikama zajedničkog djelovanja.

Tijekom ranih faza osmišljavanja istraživačkog pristupa Čimburijadi u Zenici jedno od ključnih metodoloških pitanja odnosilo se na način ulaska u teren i odabir

⁷ Prema Marcusu, promjenjiva dinamika okolnosti istraživača znači da je on (antropolog) “uvijek na rubu aktivizma”, u stalnom pregovaranju o nivou svoga sudjelovanja (1997: 100).

prikladnog istraživačkog okvira. Na osnovu prethodnih iskustava proizašlih iz studentskog projekta *Etnolab*, koji je jedno vrijeme bio usmjeren upravo na fenomen Čimburijade, te kroz mapiranje ključnih aktera uključenih u organizaciju ove manifestacije, identificirano je nevladino udruženje Forum građana Zenice kao centralna organizacija kroz koju se odvija značajan dio planiranja i realizacije današnje Čimburijade. U skladu sa tim, za jednu od primarnih istraživačkih metoda odabrano je sudioničko promatranje, odnosno aktivno sudjelovanje u radu Udruženja iz pozicije njegovog formalnog člana. Ovo Udruženje predstavljalo je i lokalnog *gatekeepera*, što je u kasnijoj fazi istraživanja omogućilo posrednički ulazak u druge mikrozajednice Zeničke čimburijade.

Budući da se moj prostorni, jezični i etnički identitetski okvir u velikoj mjeri podudarao s onima članova Udruženja (jer sam rođen i odrastao u Zenici), komunikacijske prepreke gotovo da nisu postojale. U početku sam vlastitu pozicionalnost shvaćao kroz prizmu klasične insajderske perspektive, koja, kako ističe Kirin Narayan (2013), omogućuje istraživaču dublji uvid u zajednicu zbog dijeljenog kulturnog horizonta. Međutim, s vremenom se pokazalo da ta pozicija nije ni stabilna ni jednoznačna: moj akademski habitus i profesionalni identitet činili su me istodobno dijelom zajednice i njenim analitičarem.

Moj prvi dolazak u Udruženje obilježio je susret s nekadašnjim predsjednikom i dugogodišnjim članom, koji me ljubazno dočekaao i kasnije upoznao s aktualnim predsjednikom te najaktivnijim članovima. Tijekom tog posjeta bio je prisutan i moj mentor, čija se višegodišnja uspješna suradnja s Udruženjem ubrzo pokazala ključnom za uspostavljanje početnog povjerenja. Predstavljen sam kao istraživač/doktorand sa Sveučilišta u Zadru te kao asistent sa Univerziteta u Zenici, pri čemu je moj identitet već na početku bio pozicioniran kroz vizuru akademske sfere. Zajedno sa mentorom, koji također dolazi iz sličnih krugova, naš "nastup" predstavljao je značajnu akumulaciju moći sa znanstvenog aspekta, upravo zbog sve prisutnijeg znanstvenog interesa za Čimburijadu, kao i naših profesionalnih identitetskih odrednica. Ta akumulacija moći, međutim, nije narušila atmosferu susreta. Naprotiv, domaćini su se potrudili da se osjećamo dobrodošlo, pokazujući pritom veliku dozu gostoljubivosti koja se kasnije pokazala kao jedna od temeljnih značajki njihovog načina rada.

Nakon predstavljanja istraživačke ideje i metodološkog okvira započela je moja suradnja s Udruženjem. Kombinacijom sudioničkog promatranja i intervjua nastojao sam istražiti organizacijske aspekte Zeničke čimburijade. Već u ranim razgovorima saznao sam da je Udruženje bilo u završnoj fazi pripreme aplikacije za uvrštavanje Čimburijade na Federalnu listu nematerijalne kulturne baštine BiH. Taj proces otvorio je prostor za svojevrsnu znanstvenu potporu i "legitimaciju" manifestacije u baštinskom smislu, čime se moje istraživanje, makar i privremeno, pozicioniralo kao važan simbolički resurs. U tom trenutku moj istraživački rad ponovno se našao u poziciji moći: bio sam u prilici ponuditi svojevrsni legitimitet, ali sam istovremeno postao i objekt očekivanja. Ova dvosmjerna dinamika moći pokazala se nestabilnom: dok sam s jedne strane bio nositelj znanstvenog autoriteta, s druge strane postajao sam i potencijalni instrument njenog korištenja. Upravo ta oscilacija stvorila je niz

metodoloških izazova i etičkih dilema koje su se jasnije ocrtale u kasnijim fazama terenskog rada.

Kako se istraživanje još uvijek nalazilo u početnoj fazi, a Udruženje se pozicioniralo kao svojevrsni *gatekeeper* manifestacije, upravo je suradnja s njima predstavljala ključan korak prema uspostavljanju šire mreže kontakata. Kroz njihove preporuke predstavljeni su mi brojni akteri, “čimburijaši” i drugi pojedinci koje su članovi smatrali vrijednim izvorima podataka. Za mene, koji nisam prethodno prakticirao Čimburijadu niti dolazim iz obitelji “starih Zeničana”, njihova je potpora predstavljala svojevrsnu “ulaznicu na teren”. Kako se ustanovilo da o Čimburijadi postoji relativno malo pisanih izvora, bilo je jasno da će intervjui i sudioničko promatranje činiti glavninu građu, što je dodatno povećavalo važnost uspostavljanja odnosa povjerenja.

Sudjelovanje u radu Udruženja razvijalo se postupno. Iako su članovi od početka pokazivali otvorenost i volju za suradnju, povjerenje je zahtijevalo nešto duži vremenski period za izgradnju. “Rad” s Udruženjem često nije imao formalno radni karakter, sastanci su se nerijetko pretvarali u druženja uz razgovore o aktualnim temama u gradu, što je predstavljalo važan prostor neformalnog učenja i izgradnje odnosa. Taj oblik interakcije bio je jednako važan kao i formalni segmenti istraživanja, osobito u mjesecima koji su prethodili samoj manifestaciji, kada su se intenzivno planirale aktivnosti i radilo na realizaciji projekata.

Sa sve značajnijim razvojem sudjelovanja, te kroz refleksije na temu istraživanja na doktorskom studiju, postupno sam počeo uočavati promjene u početno pretpostavljenim istraživačkim pozicijama. Uloge sa kojima sam započeo istraživanje, one istraživača i stanovnika Zenice, s vremenom su se proširile i na ulogu organizatora Zeničke čimburijade. U početnim promišljanjima postojala je težnja da se takav scenarij izbjegne kako bi se održala određena distanca, no ubrzo je postalo evidentno da se istinsko sudjelovanje sa promatranjem teško može realizovati bez preuzimanja novih uloga unutar zajednice.⁸

Nakon prve godine istraživanja spoznao sam da Udruženje, čiji sam postao aktivni član, zapravo predstavlja principijelnog promotora ideje o Zeničkoj čimburijadi, te sam time i sam postao dijelom tog promotivnog i organizacijskog procesa. Iako sam u pojedinim situacijama, iz praktičnih razloga pristupa drugim grupama na terenu, pokušavao djelomično marginalizirati vlastitu uključenost,⁹ većina aktivnosti

8 Referirajući se na Clifforda Geertza (1998), Dara Culhane ističe širinu etnografskih aktivnosti koje nerijetko vode uspostavljanju novih uloga: “Etnografi se pridružuju drugima radeći, igrajući se, brinući se za rodbinu i bližnje. Možda im pomažemo. Zajedno jedemo; prisustvujemo ceremonijama, društvenim i sportskim događajima, zabavama, prosvjedima, akademskim konferencijama, sastancima strukovnih udruženja, vjerskim službama, koncertima i mnogo čemu drugom. Slušamo ljude kako pričaju priče o sebi, svojim obiteljima, susjedima i drugim istraživačima. Dijelimo vlastite priče” (Geertz prema Culhane 2017: 4).

9 Kroz razgovore sa čimburijašima na terenu došao sam do spoznaje da svi sudionici ovog običaja nemaju isti stav prema aktivnostima Udruženja kao organizatora Čimburijade te da značajan dio njih ne pokazuje entuzijazam za organizirani segment njenog programskog sadržaja. Situacija na terenu stoga je predstavljala podsticaj za razmatranje djelomičnog marginaliziranja odnosa sa pojedinim akterima. U knjizi *Ljeto u Detroitu* Supek navodi ilustrativan primjer marginalizacije uzorkovane praksom opreza: “[...] živjeti u istoj kući gdje je Frankov ured i faktično u njegovu stanu značilo bi možda biti previše blisko povezan s čovjekom koji doduše dobro poznaje *community*, ali ne znam točno kakvi su njegovi odnosi sa svima i nije li on možda pripadnik neke specifične grupe ili businessa. Ne bih željela, u očima drugih stanovnika, biti usko povezana s Frankom” (Supek 2020: 64).

neizbježno me pozicionirala kao aktera u procesu stvaranja baštine. Vijest da se Čimburijada istražuje u okviru doktorskog studija, te da postoji interes i studenata sa sveučilišta u regiji, znatno je doprinijela njezinoj legitimaciji u javnom prostoru, učvrstivši je kao praksu sa potencijalom za znanstveno utemeljeno vrednovanje i institucionalno priznanje. Taj moment poklopio se s razdobljem razmatranja aplikacije za uvrštavanje Čimburijade na Listu nematerijalne kulturne baštine Federacije BiH, čime je istraživanje neizravno postalo dijelom procesa njezine formalne afirmacije.

Na formalnim i neformalnim sastancima Udruženja često se govorilo o mom istraživanju, pri čemu su se aktivnosti na studiju nerijetko predstavljale sa zadovoljstvom. Tijekom sjednice skupštine Udruženja 2024. godine, na koju sam bio pozvan u svojstvu člana predsjedništva, moje istraživanje predstavljeno je pred svim njenim članovima, što je bio neočekivan i iznenađujući moment. Osjećao sam bojazan da moje istraživanje ne postane percipirano kao "istraživanje Udruženja", pri čemu bi se moć nad procesom istraživanja i interpretacije znatno premjestila izvan mog dosega. S vremenom sam, međutim, naučio kako upravljati tim pritiscima. Kroz otvorene razgovore sa članovima Udruženja kontinuirano sam objašnjavao svoje istraživačke pozicije i razloge za određene odluke koje su ponekad odstupale od njihovih očekivanja. Takva transparentnost pokazala se ključnom za očuvanje povjerenja i stabilnosti odnosa koje smo gradili od samog početka. Uloga organizatora manifestirala se i kroz druge aspekte rada sa Udruženjem. Osim sudjelovanja u promociji Čimburijade, bio sam aktivno uključen u proces donošenja odluka koje su se odnosile na njene organizacijske aspekte, ali i na rad i djelovanje samog Udruženja. Svakog proljeća članovi raspravljaju o koncepciji i reviziji programskog dijela manifestacije, o tome što ostaje, što se mijenja, koji su elementi tradicionalno važni, a koji potencijalno osjetljivi za aktualni društveni kontekst.

Jedna od ključnih tema tijekom prvih dviju godina istraživanja odnosila se na obilježavanje Čimburijade u vrijeme mjeseca Ramazana, kada dio zeničke populacije islamske vjeroispovijesti prolazi period posta. Alkoholna pića, koja su od najranijih tragova o Čimburijadi sastavni dio njenog obilježavanja, u suvremenom kontekstu postala su predmetom rasprave. Ta situacija otvorila je niz pitanja, od brojnosti posjete Čimburijadi do prisutnosti alkohola i hrane koja se godinama služila pred šatorom Udruženja. Također, "čimbur od hiljadu jaja", jedan od simboličkih i središnjih elemenata obilježavanja, postao je predmetom propitivanja. Odluke koje smo donosili po ovim pitanjima imale su značajan odraz na percepciju obilježavanja Čimburijade u javnosti. Pored osjetljivosti trenutnog konteksta, u programskim su se intervencijama očitovali i drugi razlozi, poput onih financijske prirode ili promjene interesa i motivacija pojedinih aktera Zeničke čimburijade. Pojedini dugogodišnji elementi njenog obilježavanja postajali su neodrživima, što je za posljedicu imalo potragu za novim elementima u koju sam i sam bio uključen.

Ovi procesi u potpunosti su me pozicionirali u ulogu organizatora, što je podrazumijevalo kontinuiranu potrebu za refleksijom o svakom potezu koji činim u svojstvu člana Udruženja. Ova uloga predstavljala je i poziciju aktera koji učestvuje u procesu stvaranja baštine te je ukazala na potrebu opreza u odnosu na njene moguće utjecaje na druge pozicije i uloge.

Aspekti autsajderske pozicionalnosti

Usprkos činjenici da je Zenica moje rodno mjesto, što je u počecima promišljanja o istraživačkoj poziciji vodilo prema insajderskoj ulozi, tijekom istraživanja Čimburijade pojavljivali su se mnogobrojni aspekti autsajderske pozicionalnosti. Udruženje, čija su se djelovanja koncentrirala na pitanja od kulturnog, baštinskog i društvenog značaja za grad, inicijalno je predstavljalo prostor gotovo potpuno nepoznat mom iskustvu. Projekti i aktivnosti kojima su se bavili članovi često su djelovali apstraktno, te sam se često nalazio u situacijama u kojima nisam imao komentar ni iskustvenu referencu. Samo mjesto rođenja, kao insajderska odrednica, nije moglo popuniti praznine u nepoznavanju specifične gradske problematike i povijesnog konteksta.

Odgoy mojih roditelja, koji su u Zenicu doselili neposredno prije rata, nije bio usmjeren na oblikovanje pripadnosti lokalnoj zajednici niti me poticao na istraživanje kulturnih i društvenih fenomena grada. Srednjoškolsko obrazovanje u tehničkoj struci, kao i profesionalni rad u toj oblasti, nisu predstavljali dobru osnovu za razumijevanje aktivnosti Udruženja, čiji su projekti često uključivali humanističke i društvene aspekte. Tek dodiplomski studij Kulturalnih studija postavio me na trag tih ideja, ali nije mogao nadoknaditi ono što bi se “prirodno” moglo postići kroz primarnu i sekundarnu socijalizaciju u lokalnom kulturnom kontekstu. Tijekom intervjuisanja zeničkih čimburijaša shvatio sam da za mnoge od njih Čimburijada predstavlja porodično dobro, način da se porodica “osvježi” i odmakne od teškoća svakodnevnice, te, kako jedan sugovornik ističe, “da se unese beričet” u kuću. Postojala je svojevrсна doza ponosa u njihovim svjedočanstvima, gdje se često naglašavala važnost dugotrajne vjernosti toj društvenoj praksi, nešto što je u potpunosti odsustvovalo u mom porodičnom habitusu. Ovaj nedostatak poznavanja i osjećanja društvene prakse Čimburijade, kao i slabija povezanost sa humanističkim aspektima grada, pozicionirao me je često kao autsajdera u rodnom gradu, ali je stvorio i svojevršnu privlačnost prema istraživanju nepoznatog.

Ova dinamika pokazala je da “prirodni pristup” (Alvesson 2009: 159) iz pozicije insajdera nije bio tako jednostavan, čak ni unutar vlastitog rodnog grada, te da prostorna i kulturna pripadnost sama po sebi ne vodi obvezno “privilegiranoj” istraživačkoj poziciji. Primjer takve dinamike bio je i razvoj odnosa sa pojedinim članovima Udruženja, koji su dolazili iz najrazličitijih životnih sfera. Većina članova nije bila dijelom akademske zajednice, te je inicijalno postojalo vrlo malo tema po kojima sam se mogao povezati sa njima. Jedina iznimka bio je jedan od članova predsjedništva, poznat kao vlasnik trgovine tehničke robe i vrsni poznavaoč računarskih tehnologija. Imajući prethodnu pozadinu u toj oblasti te aktivni interes za nju, bilo je lakše poistovjetiti se u nekim situacijama, što nam je omogućilo ulazak u niz zanimljivih konverzacija.

Sudjelovanje u radu Udruženja suštinski je ukazalo na to da sam već dugo bio “izvan kontakta” sa svojim rodnim mjestom. Tijekom prve godine istraživanja taj

nedostatak dodatno je naglašavao moju outsajdersku poziciju, što je često rezultiralo situacijama u kojima su članovi Udruženja objašnjavali ono što bi možda uzeli za očito. S vremenom, kontinuirano sudjelovanje u aktivnostima, projektima i prijateljskim druženjima postupno je transformiralo moju poziciju prema insajderstvu. Taj proces osnažio je osjećaj pripadnosti i ponosa te je, možda prvi put, u meni potaknuo osjećaj identifikacije s gradom i njegovom tradicijom.

Prva godina istraživanja podrazumijevala je i prvo terensko iskustvo na Zeničkoj čimburijadi. Na dan njenog održavanja, pored ispunjavanja organizacionih zadataka od strane Udruženja, značajan dio vremena proveo sam posmatrajući teren, dinamiku događanja te razgovarajući sa čimburijašima na Kamberovića polju. Ovi razgovori više su predstavljali vrstu obilaska i druženja sa čimburijašima, način istraživanja iskustva Čimburijade, dok sam intervju nastojao realizirati u kasnijem periodu. Ova strategija djelomično je određena željom za poštivanjem vremena i prostora čimburijaških skupina na sam dan održavanja manifestacije. Pojedine grupe odisale su relativno "privatnom" i integrisanom atmosferom, dok su članovi drugih često bili pripadnici dijaspore koji koriste jedinu priliku u godini da se okupe sa svojim prijateljima i poznicima. U takvoj situaciji činilo se adekvatnim izbjeći formalno intervjuisanje tijekom održavanja Čimburijade te sam intervju dogovarao za kasniji period.

Vodeći se etičkim principima i preporukama mentora, informirani pristanak sačinio sam na način koji omogućava različite oblike anonimizacije. Pri uvodima u intervju pobrinuo sam se da sugovornike uputim u procedure te naglasim kako naknadno isticanje imena i prezimena neće biti potrebno. Na moje iznenađenje, većina sugovornika zapravo je željela da se, po mogućnosti, navodi upravo njihovo ime i prezime, iako su imali opciju anonimizacije. Pojedini sugovornici čak su "insistirali" na tome, kao da žele jasno iskazati svoj stav o "pravoj" Čimburijadi te ostaviti trag u jednoj "zeničkoj tradiciji" kroz svjedočanstvo o vlastitom doživljaju. Stekao sam dojam da se osjećaju osnaženima takvom prilikom te da im taj mehanizam pruža puno veću moć nego što sam inicijalno promišljao. Odnose moći između istraživača i ispitanika uzeo sam zdravo za gotovo, smještajući se u plemenitu poziciju istraživača koji će morati sačuvati identitete, sigurnost i anonimnost onih koji su ranjivi i "nemoćni" (Merriam et al. 2001: 408). Za razliku od zeničkih čimburijaša, intervjui koje sam provodio sa članovima Udruženja imali su dosta drugačiji karakter te su zahtijevali dodatnu pažnju zbog njihove institucionalne i finansijske pozicije. Iako su u informirani pristanak upisivali svoje puno ime i prezime, kroz rad sa njima te prisustvo na radnim sastancima stekao sam uvid u brojne potencijalne opasnosti koje bi im mogle prijetiti, što je potaknulo dodatna promišljanja o načinu njihove anonimizacije.

U drugoj godini istraživanja okolnosti su bile znatno "lakše". Nakon intenzivnog terenskog rada, sudjelovanja u projektima i obavljanja intervjuja, imao sam osjećaj da puno bolje poznajem predmet istraživanja, dok se odnos sa članovima Udruženja znatno razvio u odnosu na sam početak. Suradnja je prešla iz faze dobronamjernosti u organski razvijen proces temeljen na zajedničkom radu, uspjesima, neuspjesima i nizu interakcija koje nisu bile ograničene samo na poslovnu sferu. Unatoč značajnijem

razvoju odnosa sa članovima Udruženja i širim spoznajama u okviru istraživanja, druga godina istraživanja nije donijela znatno lakši pristup i interakciju na terenu. U svjetlu Alvessonovog koncepta etnografije “kod kuće” i njegove ideje o potrebi izazivanja nepoznatoga u poznatom (2009), pokazalo se da u mnogim situacijama takvo izazivanje zapravo nije bilo nužno. Neupućenost u pojedine aspekte grada, kao i same prakse Čimburijade u Zenici, prirodno je generirala situacije očuđenja, čime se spontano ostvarivala pozicija autsajdera i u velikoj mjeri eliminirala potreba za aktivnim prepoznavanjem “zamki” tipičnih za insajderske istraživačke pozicije. Paradoksalno, upravo očekivana insajderska prednost nije uvijek olakšavala pristup ili razumijevanje, a povremena iznenađenja ukazivala su na mnogo kompleksniju dinamiku istraživačke pozicije. Na dan održavanja Zeničke čimburijade, prilazak čimburijaškim skupinama bio je manje predvidljiv nego što sam prvotno pretpostavljao. Pokazalo se da su ove grupe otvorenije istraživačima iz regije, poput Hrvatske ili Slovenije, nego domaćim “insajderima”. Posmatrajući njihove interakcije i razgovore, uočio sam da čimburijaši prepoznaju i cijene “strani” interes za svoju tradiciju, doživljavajući ga kao potvrdu vrijednosti svojih običaja i kulturnog nasljeđa. Ta otvorenost prema strancima otkrila je kompleksniju dinamiku moći i simboličkog kapitala, pokazujući kako etnografija “kod kuće” ne garantira automatski privilegiranu poziciju ili potpuni pristup informacijama.

Zaključak

Iskustvo istraživanja Zeničke čimburijade ukazuje da istraživačke pozicije nisu fiksne ni jednodimenzionalne te da prostorna pripadnost ne garantira olakšavajuće okolnosti za istraživača na “domaćem” terenu. Iako mjesto rođenja i kulturna pripadnost mogu inicijalno sugerirati insajdersku poziciju, sudjelovanje u životnim praksama, tokovi socijalizacije, razumijevanje povijesnog konteksta i interakcija s različitim akterima otkrivaju slojeve pozicionalnosti koji se ne mogu svrstati isključivo u dihotomnu poziciju insajdera ili autsajdera. U odnosu na teoretske tvrdnje da insajderska pozicija etnografa osigurava jednostavniji (“prirodni”) pristup terenu te lakšu integraciju prilikom istraživanja sudioničkim promatranjem, može se zaključiti da takav koncept zanemaruje kompleksnost situacija na terenu, gdje istraživač često preuzima više različitih uloga te, u skladu sa različitim identitetskim odrednicama, zauzima niz različitih pozicija. Istraživanje Čimburijade u Zenici pokazalo je potrebu za konstantnim pregovaranjem istraživačkih pozicija, pri čemu je istraživač kontinuirano izložen potrebi balansiranja između različitih uloga kako bi osigurao pristup na terenu. Istraživačke pozicije stoga predstavljaju tek kratkoročne pozicijske momente koji su, unatoč svojim prednostima i nedostacima, stalno podložni promjeni i oblikovani odnosima moći.

BIBLIOGRAFIJA

- Agar, Michael. 1996. *The Professional Stranger. An Informal Introduction to Ethnography*. Leeds: Emerald Publishing.
- Agić, Dragana. 2011. *Upravno-administrativni i društveno-ekonomski razvitak Zenice od 1878. do 1914. godine*. Zenica: Institut za privredni inženjering.
- Aguilar, John. 2010. "Insider Research. An Ethnography of a Debate". U *Anthropologists at Home in North America. Methods and Issues in the Study of One's Own Society*. Donald A. Messerschmidt, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 15–26.
- Alvesson, Mats. 2009. "At-Home Ethnography. Struggling with Closeness and Closure". U *Organizational Ethnography. Studying the Complexities of Everyday Life*. Sierk Ybema, Dvora Yanow, Harry Wels i Frans Kamsteeg, ur. London: SAGE Publications, 156–174. <https://doi.org/10.4135/9781446278925.n9>
- Bjelovitić, Miloš. 1968. *Zenica i njena okolina. Ekonomsko-geografska studija*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Caronia, Letizia. 2018. "How 'at Home' Is an Ethnographer at Home? Territories of Knowledge and the Making of Ethnographic Understanding". *Journal of Organizational Ethnography* 7/2: 114–134. <https://doi.org/10.1108/JOE-12-2017-0067>
- Culhane, Dara. 2017. "Imagining. An Introduction". U *A Different Kind of Ethnography. Imaginative Practices and Creative Methodologies*. Denielle Elliott i Dara Culhane, ur. Toronto: University of Toronto Press, 1–21.
- Čapo Žmegač, Jasna, Valentina Gulini Zrnić i Goran Pavel Šantek. 2006. "Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja". U *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulini Zrnić i Goran Pavel Šantek, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Naklada Jesenski i Turk, 7–52.
- Des Chene, Mary. 1997. "Locating the Past". U *Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field Science*. Akhil Gupta i James Ferguson, ur. Berkeley: University of California Press, 66–85.
- Džananović, Mirza. 2019. "Kratki pregled povijesti okoliša Zenice. Od bostana i vina do smoga i dima". *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zenici* 17: 181–194.
- Dwyer, Sonya Corbin i Jennifer L. Buckle. 2009. "The Space Between. On Being an Insider-Outsider in Qualitative Research". *International Journal of Qualitative Methods* 8/1: 54–63. <https://doi.org/10.1177/160940690900800105>
- Đulbić, Mirsad. 2020. *Zenički leksikon*. Zenica: Graforad.
- Gulini Zrnić, Valentina. 2006. "Domaće, vlastito i osobno. Autokulturna defamilijarizacija". U *Etnologija bliskoga. Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulini Zrnić i Goran Pavel Šantek, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Naklada Jesenski i Turk, 73–85.
- Gupta, Akhil i James Ferguson. 1997. "Discipline and Practice. 'The Field' as Site, Method, and Location in Anthropology". U *Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field Science*. Akhil Gupta i James Ferguson, ur. Berkeley: University of California Press, 1–46. <https://doi.org/10.2307/jj.5973134.4>
- Hammersley, Martyn i Paul Atkinson. 2007. *Ethnography. Principles in Practice*. 3rd ed. London, New York: Routledge.
- Harris, Marvin. 1976. "History and Significance of the Emic/Etic Distinction". *Annual Review of Anthropology* 5: 329–350. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.05.100176.001553>
- Herr, Kathryn i Gary L. Anderson. 2015. *The Action Research Dissertation. A Guide for Students and Faculty*. 2nd ed. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Hrelja, Kemal. 1957. *Zenica i njena okolina. Istoriski prikaz*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Jalimam, Salih. 1996. *Prošlost Zenice do 1941. godine. Glavni tokovi društvenog razvoja*. Zenica: Muzej grada Zenice, Trekking Co Zenica.
- Jokanović, Božo. 1980. *Rudnik uglja u Zenici 1880–1980*. Zenica: Dom štampe.
- Jović, Vlastimir. 1973. "Šenluk pod uštapom". *Naša riječ*, 21. ožujka, 13.
- Lassiter, Luke Eric. 2005. *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226467016.001.0001>
- Marcus, George. 1997. "The Uses of Complicity in the Changing Mise-en-Scène of Anthropological Fieldwork". *Representations* 59: 85–108. <https://doi.org/10.2307/2928816>
- Marcus, George i Michael Fischer. 1999. *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago: The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226229539.001.0001>
- Merriam Sharan, Juanita Johnson-Bailey, Ming-Yeh Lee, Youngwha Kee, Gabo Ntseane i Mazanah Muhamad. 2001. "Power and Positionality. Negotiating Insider/Outsider Status Within and Across Cultures". *International Journal of Lifelong Education* 20/5: 405–416. <https://doi.org/10.1080/02601370110059537>
- Messerschmidt, Donald A. 2010. "On Anthropology at Home". U *Anthropologists at Home in North America. Methods and Issues in the Study of One's Own Society*. Donald A. Messerschmidt, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 1–14.

- Naaeke, Anthony, Anastacia Kurylo, Michael Grabowski, David Linton i Marie L. Radford. 2011. “Insider and Outsider Perspective in Ethnographic Research”. *Proceedings of the New York State Communication Association* 2010/9: 152–160.
- Narayan, Kirin. 1997. “How Native Is a ‘Native’ Anthropologist?” U *Situated Lives. Gender and Culture in Everyday Life*. Louise Lamphere, Helena Ragone i Patricia Zavella, ur. New York: Routledge, 23–41.
- Pink, Sarah. 2015. *Doing Sensory Ethnography*. London: SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781473917057>
- Potkonjak, Sanja. 2014. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Rasch, Elisabet Dueholm i Saskia van Drunen. 2017. “Engaged Ethnography as Solidarity? Exploring Sites for Academic-Activist Dialogues and Collaborations in Engaged Ethnographic Research in the Field of Natural Resource Conflicts”. *Etnofoor* 29/2: 23–38.
- Stewart, Kathleen. 2020. *Ordinary Affects*. Durham: Duke University Press.
- Supek, Olga. 2020. *Ljeto u Detroitu. Studija jedne gradske četvrti iz perspektive ekonomske antropologije*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.
- Škrbić Alampijević, Nevena, Sanja Potkonjak i Tihana Rubić. 2016. *Misliti etnografski. Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Šabanović, Alen. 2024. “Zenička Čimburijada. Između turizma i tradicije spontanog okupljanja”. *SaZnanje* 4: 461–473. <https://doi.org/10.65368/SAZANANJE202401026>
- Tkalčić Simetić, Mirna. 2015. *Hrelić. Antropologija prijepornog mjesta*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.
- Ybema Sierk, Yanow Dvora, Harry Wels i Frans Kamsteeg. 2009. “Studying Everyday Organizational Life”. U *Organizational Ethnography. Studying the Complexities of Everyday Life*. Sierk Ybema, Dvora Yanow, Harry Wels i Frans Kamsteeg, ur. Los Angeles: SAGE Publications, 1–20. <https://doi.org/10.4135/9781446278925>

Particularities of the Researcher Position in the “Home” Field. The Case of “Proljetni uranak – Zenička čimburijada”

This paper explores the complexity of the researcher’s position in ethnographic study through the example of the research on the “Proljetni uranak – Zenička čimburijada” event. The focus of the paper is on examining the variability of the researcher’s position, which in the initial phases presumes an insider stance, but in reality constantly oscillates between insider and outsider roles. Through an analysis of the research, which primarily used interviewing and participant observation methods, the development of research positions is presented, as well as the challenges of balancing between the different roles that the researcher simultaneously performs in the field. Special emphasis is placed on the dynamics of positions and power relations, which in the case of the research of “Zenička čimburijada” are manifested through different situations in the field.

Keywords: ethnography, field, participant observation, researcher position, Čimburijada